

Gambaran gender dalam buku teks bahasa Inggeris Malaysia

Fuzirah Hashim, Bahiyah Abdul Hamid, Kesuma A. Bakar, Zarina Othman

Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan, Universiti Kebangsaan Malaysia

Correspondence: Fuzirah Hashim (email: fuzy@ukm.edu.my)

Abstrak

Imej sebenarnya merupakan pernyataan realiti dan berperanan dalam mewujudkan hubungan khayalan antara peserta dalam imej dan pembaca. Buku teks sekolah dipenuhi dengan imej visual yang kadang-kadang dapat mengartikulasikan makna sosial dan budaya yang lebih kuat dan jelas berbanding teks bertulis. Objektif kajian ini adalah untuk mengkaji dan menggambarkan corak makna representasi yang berkaitan dengan gender dalam imej buku teks bahasa Inggeris Malaysia yang terpilih. Selain itu, kajian bertujuan mengkritik corak imej yang berkaitan dengan stereotaip gender dalam buku teks bahasa Inggeris Malaysia. Analisis data telah mengenal pasti dan membincangkan perwakilan gender melalui ciri-ciri penulisan naratif, budaya dan kategori biologi serta suasana persekitaran. Dapatan kajian menunjukkan terdapat ketidakseimbangan gender yang jelas, iaitu keutamaan diberikan kepada lelaki. Domain yang diletakkan kepada peserta wanita biasanya di ruangan persendirian sedangkan peserta lelaki kebanyakannya diwakili di domain awam. Wanita lebih kerap dikaitkan dengan aktiviti di dalam rumah manakala lelaki digambarkan terlibat dalam pelbagai aktiviti di luar rumah. Wanita turut digambarkan sebagai beremosi, sebaliknya lelaki dicerminkan sebagai bersifat tenang, tegas dan berdaya saing. Oleh kerana sekolah dan buku teks merupakan salah satu kaedah keterlibatan kanak-kanak dalam bidang sosial, adalah penting untuk memastikan bahan pengajaran adalah adil dan tidak berat sebelah terhadap kedua-dua gender. Oleh itu, disarankan agar pihak yang terlibat dalam pengeluaran buku teks sekolah mengkaji semula gambaran lelaki dan wanita yang digambarkan dalam imej. Pihak ini juga perlu menyediakan senario dunia nyata dalam mendidik generasi muda supaya mempunyai minda yang tidak stereotaip berkenaan dengan perwakilan gender dalam konteks Malaysia untuk membantu dalam pembangunan bangsa dan negara.

Kata kunci: analisis visual, buku teks sekolah, korpus, imej, semiotik sosial, stereotaip gender

Gender images in Malaysian school English textbook

Abstract

Images are in fact representations of reality and are also instrumental in creating imaginary relations between the participants in the image and the viewers. School textbooks are abound with visual images that sometimes can articulate more forcefully social and cultural meanings

more so than written texts. The objectives of this study are, to identify and discuss on patterns of representational meanings associated with gender and to critique the patterns of images in relation to gender stereotyping in a selected Malaysian English Primary school textbook. Data analysis identifies and describes gender representations through features of narrative, cultural and biological categorization and circumstance of setting. The findings reveal that there is a clear gender imbalance, and the priority is given to men. The domains placed on female participants are usually in the private space where male participants are mostly represented in the public domain. Women are more often associated with in-house activities while men are described to be involved in a variety of outdoor activities. Women are also portrayed as emotional; while men are reflected as calm, decisive and competitive. Since schools and textbooks are one of the methods of involvement of children in the social field, it is important to ensure teaching materials are fair and unbiased towards both gender. It is therefore recommended that those involved in the production of school textbooks review the portrayal of men and women depicted in the images. They also need to provide real-world scenes in educating the younger generation not to have a stereotypical mind with regard to gender representation in the Malaysian context to assist in nation and country development.

Keywords: visual analysis, school textbooks, corpus, images, social semiotics, gender stereotyping

Pengenalan

Buku teks merupakan sumber yang penting untuk guru-guru di seluruh dunia sebagai sebahagian daripada rujukan pengajaran mereka. Walaupun sesetengah guru menggunakan buku teks sebagai tambahan kepada bahan pengajaran mereka, Laporan Pemantauan Pendidikan Global oleh United Nation Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) 2016 telah menunjukkan bahawa 'buku teks digunakan oleh guru sebagai kaedah utama pengajaran dalam 70 hingga 95% daripada masa kelas' (Benavot & Jere, 2016). Laporan ini mengesahkan keutuhan buku teks sebagai instrumen pendidikan penting yang tidak boleh diabaikan. Tidak kira sama ada seseorang guru itu masih baharu ataupun sudah berpengalaman, buku teks sekolah merupakan pembimbing kepada pengajaran dan pembelajaran serta menjadi landasan utama dalam bimbingan kurikulum subjek tertentu. Selain mempunyai implikasi pendidikan, buku teks turut mempunyai implikasi ideologi. Di samping menyebarkan pengetahuan, buku teks sekolah berperanan untuk mengukuhkan norma politik dan sosial masyarakat. Buku teks menyampaikan pemahaman global tentang sejarah dan peraturan masyarakat serta norma kehidupan dengan orang lain (Schissler, 1990).

Ujian mengenai gender, khususnya diskriminasi gender dan ketidaksamaan gender seperti yang digambarkan dalam buku teks telah mendapat perhatian daripada ramai penyelidik sejak beberapa dekad yang lalu (Weitzman et al., 1972; Collins et al., 1984; Dellmann-Jenkins et al., 1993; Kortenhuis & Demarest, 1993; Crabb & Bielawski, 1994; Turner-Bowker, 1996; Poarch & Monk-Turner, 2001; Dutro, 2002; Bahiyah et al., 2008, 2009; Mohd Yasin et al., 2012). Taylor (2003) menyatakan bahawa gender adalah mikrokosmos ideologi, nilai dan kepercayaan. Buku teks sekolah telah dikenal pasti sebagai saluran kepada sosialisasi di dalam dan melalui perwakilan mereka yang menyampaikan bukan sahaja pengetahuan, tetapi transmisi model tingkah laku sosial secara terang-terangan atau secara tersembunyi sehingga meningkatkan nilai dan norma (Brugeilles & Cromer, 2009). Oleh itu, perwakilan peranan dan identiti gender yang dipindahkan ke dalam dan melalui buku teks sekolah dianggap dapat mempengaruhi tingkah laku, sikap dan orientasi masa depan kanak-kanak yang menggunakannya bila mengungkapkan peranan mereka dalam

masyarakat (Eisenberg, 2002; Drees & Phye, 2001). Oleh itu, buku teks sekolah memainkan peranan penting dalam asuhan kanak-kanak, khususnya terhadap perubahan sosial untuk mempertahankan nilai-nilai sejagat seperti keamanan, kesamarataan dan keterangkuman yang telah menjadi sangat penting dan bermakna dalam kehidupan kini.

Dalam mengkaji gambaran peserta atau watak-watak (Kress & Van Leeuwen, 2006) dalam imej buku teks, persoalan ini telah timbul iaitu bagaimanakah peserta diwakili dalam imej tertentu. Oleh itu, matlamat kajian ini adalah untuk mengkaji dan menggambarkan corak makna representasi yang berkaitan dengan gender dalam imej buku teks bahasa Inggeris Malaysia dan seterusnya mengkritik corak imej yang berkaitan dengan stereotaip gender dalam buku teks tersebut. Objektif kajian ini adalah untuk mengenal pasti jenis imej visual yang terdapat dalam buku teks utama bahasa Inggeris yang digunakan di sekolah-sekolah Malaysia dan mengkaji tahap kecenderungan gender dan stereotaip yang diwakili dalam imej visual buku teks sekolah bahasa Inggeris yang terpilih di Malaysia.

Kajian literatur

Penyelidikan mengenai konstruksi gender dalam buku teks sekolah boleh menyumbang kepada perkara yang baik, iaitu perkembangan minda kepada golongan kanak-kanak. Para penulis, ilustrator dan penerbit juga akan menjadi lebih berhati-hati dalam pemilihan buku untuk kanak-kanak disebabkan timbul kesedaran yang mendalam tentang jurang antara gender. Contohnya, Clark (2002) berpendapat bahawa dalam beberapa dekad kebelakangan ini, buku-buku yang memenangi anugerah '*Caldecott Award*' di Amerika Syarikat lebih berkemungkinan menampilkan karakter wanita dan kurang stereotaip berbanding dengan buku kanak-kanak dari tahun 1960an. Oleh itu, dalam beberapa penerbitan kebelakangan ini, kanak-kanak, baik lelaki atau perempuan, mempunyai peluang untuk melihat diri mereka dalam pelbagai peranan, aktiviti dan tetapan yang lebih besar. Ini adalah langkah penting dalam mengurangkan stereotaip sosial identiti gender.

Satu lagi sebab mengapa konstruksi gender dalam buku teks sekolah terus menarik perhatian para penyelidik adalah hakikat bahawa kesedaran gender telah diketengahkan dalam kurikulum sekolah. Oleh kerana itu, penyelidikan mengenai gender dalam buku teks sekolah amat wajar dilakukan untuk melihat sama ada ia bersifat berat sebelah atau tidak. Di Malaysia, bahasa Inggeris telah dihidupkan semula di dalam bilik darjah kerana ianya terus dianggap penting untuk pertumbuhan negara. Antara sebab mengapa penguasaan bahasa Inggeris terus menonjol dalam agenda negara Malaysia adalah kepercayaan bahawa bahasa itu adalah ramuan utama dalam mewujudkan pekerja berpengetahuan dan menjadi prasyarat yang diperlukan untuk bersaing dalam ekonomi berasaskan pengetahuan (Awang Had, 2003). Bidang utama dalam kajian mengenai gender dan konstruksi gender yang masih kurang adalah analisis visual walaupun terdapat beberapa kajian pada tahun-tahun kebelakangan ini yang menumpukan pada imej atau identiti visual seperti yang dilakukan oleh Bakar (2012), Damayanti (2014), Sovic dan Husa (2015), Jannati (2015), Parker et al. (2017). Walaupun terdapat peningkatan perhatian terhadap isu gender dalam kurikulum sekolah, satu persamaan yang menonjol dapat dilihat dalam kajian-kajian ini, iaitu ilustrasi yang mengiringi teks linguistik dalam buku teks masih mengekalkan perwakilan asimetri jantina, menyediakan maklumat yang tidak mencukupi dan tidak realistik mengenai lelaki dan wanita dalam pelbagai masyarakat.

Othman et al. (2012) menganalisis kiraan frekuensi imej visual dalam pemilihan buku teks sekolah Inggeris di Malaysia contohnya. Walaupun kajian mereka membantu pemahaman umum tentang pentingnya analisis visual apabila menganalisis teks (bukan hanya memberi tumpuan kepada teks bertulis), masih banyak yang perlu dilakukan dan difahami

terutamanya mengenai peranan imej dalam membentuk kesedaran gender dalam kalangan pelajar Malaysia. Artikel ini menekankan penggunaan alat korpus dalam menganalisis imej dalam buku teks sekolah dan membincangkan analisis penggunaan alat korpus sebagai kaedah analisisnya.

Metod kajian

Sampel

Satu buku teks bahasa Inggeris daripada peringkat sekolah rendah (Tahun 2) telah dipilih untuk dianalisis. Tahap pendidikan rendah di Malaysia merangkumi tahun 1 hingga tahun 3 dan tahap rendah ini dipilih kerana merupakan permulaan pendidikan formal untuk semua kanak-kanak sekolah di Malaysia. Sebuah buku tahun 2 dipilih kerana ianya merupakan tahap pertengahan peringkat pendidikan rendah. Buku-buku peringkat sekolah rendah biasanya mempunyai banyak imej. Oleh itu, data yang diperolehi adalah mencukupi untuk rangka analisis ini.

Prosedur

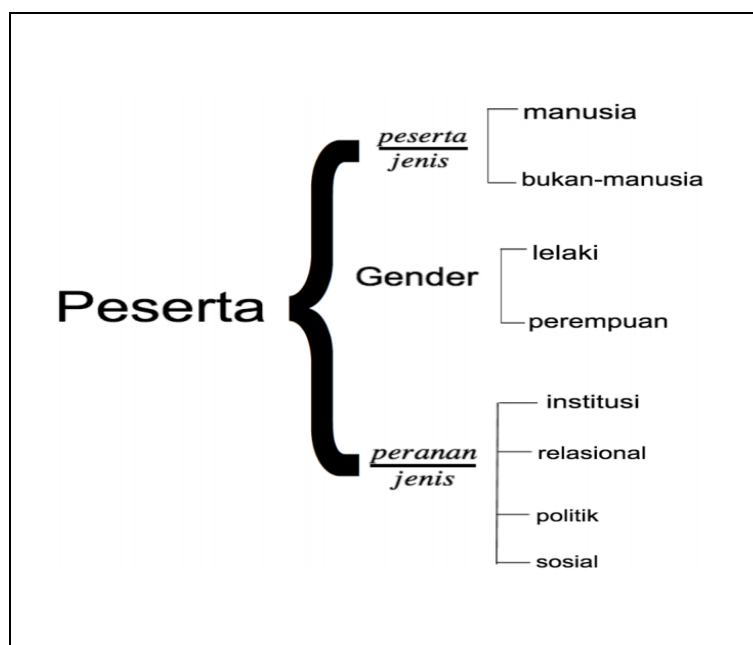
Sebanyak 78 imej daripada buku teks dipilih untuk dianalisis dan jumlah ini mencukupi untuk menguji rangka awal analisis. Selain itu, pemilihan satu buku teks sahaja adalah mencukupi kerana sukatan pelajaran Pendidikan Malaysia terpusat di semua sekolah di Malaysia. Manjin Gill et al. (2003) telah dipilih kerana merupakan buku teks umum bahasa Inggeris yang digunakan oleh pelajar Tahun 2 dalam kebanyakan sekolah di Malaysia. Liputan setiap imej ditentukan oleh empat kriteria:

- (1) Imej mestilah mengandungi perwakilan peserta yang terdiri daripada manusia, haiwan atau *inanimate*.
- (2) Memandangkan gender menjadi asas analisis, peserta yang mewakili mesti menunjukkan gender yang jelas sama ada lelaki atau perempuan. Peserta dengan gender yang tidak jelas dikecualikan daripada analisis ini.
- (3) Disebabkan isu kejelasan seperti ketajaman dan saiz imej, imej yang memaparkan naratif yang mengandungi lebih daripada 10 peserta dikecualikan daripada analisis kami.
- (4) Imej-imej itu terhad kepada ilustrasi yang ditakrifkan sebagai seni grafik atau komersial yang dicipta untuk mendidik pembaca (Zeegen, 2009). Pemilihan tidak termasuk visual seperti foto, carta, jadual dan gambarajah.

Hasil kajian dan perbincangan

Metodologi ini melibatkan penganotasian gambar dan pengiraan kuantiti yang menggunakan kategori yang ditentukan secara jelas berdasarkan reka bentuk visual Kress dan Van Leeuwen (2006). Berpandukan kepada prinsip-prinsip SFL (*Systemic Functional Linguistics*), tata bahasa reka bentuk visual memberikan penerangan yang meluas tentang sumber visual berdasarkan contoh-contoh daripada reka bentuk visual kontemporari dalam budaya 'Barat'. Bermula daripada sini, imej-imej dalam konteks lain dapat diterokai. Oleh kerana analisis visual ini memperkatakan tentang makna representasi, perenggan berikut menghuraikan sumber-sumber pengekodan peserta, aksi peserta dan suasana persekitaran dalam imej.

Fungsi representasi memberi tumpuan kepada corak pengalaman dunia sebenar dalam imej. Ini melibatkan melihat peserta dalam imej (siapa), aksi (apa yang berlaku) dan suasana (di mana) persekitaran peserta. Dalam pengekodan peserta, rangkaian sistem yang berdasarkan beberapa ciri penting yang terdapat dalam analisis awal telah dicipta. Pertama, peserta dalam data adalah perwakilan dari entiti manusia atau bukan manusia. Jadi, ciri kontras yang pertama dalam rangkaian sistem peserta adalah pilihan antara entiti manusia atau bukan manusia. Kedua, peserta mesti memaparkan gender yang boleh dikenal pasti sama ada lelaki atau perempuan. Gender dalam kajian ini ditakrifkan sebagai satu bentuk kategori budaya dan ditandakan dengan ciri-ciri seperti pakaian, gaya rambut, ciri-ciri wajah dan sebagainya (Van Leeuwen, 2008). Data juga menunjukkan bahawa pengkategorian peserta adalah perwakilan serentak (*simultaneous representations*) identiti jantina (lelaki atau perempuan) dan jenis identiti sosial lain yang ditandakan melalui (1) pakaian (contohnya pakaian sekolah) yang membayangkan identiti institusi; (2) hubungan dengan orang lain seperti ibu atau peserta lain yang sama umur iaitu rakan, yang mewakili identiti relasional dan (3) persekitaran seperti podium dan pentas yang membayangkan identiti politik. Rajah 1 meringkaskan pilihan ciri-ciri ini untuk pengekodan peserta.

Rajah 1. Rangkaian Sistem Penyertaan

Dalam pengekodan aksi dan persekitaran, istilah yang dicadangkan oleh Painter dan Martin (2010) berdasarkan sistem naratif Kress & Van Leeuwen (2006) disesuaikan dengan memperluas ketepatan istilah. Naratif dilabelkan aksi (direalisasikan oleh vektor yang berasal daripada satu peserta dan diarahkan kepada peserta lain) atau tindak balas (iaitu seorang peserta berada di akhir penerimaan vektor, misalnya, dilihat oleh peserta lain). Berdasarkan naratif dalam data, tahap ketepatan istilah diperluaskan dengan menambah tiga jenis aksi yang berbeza berdasarkan jenis peristiwa, di mana dijalankan dan dengan siapa; jenis-jenis ini adalah: (1) institusi (seperti membaca atau menulis di dalam bilik darjah); (2) hubungan (contohnya, bermain bola dengan rakan) dan (3) politik (seperti memberi ucapan di atas pentas). Peserta, aksi dan persekitaran biasanya direalisasikan dalam pelbagai bentuk dalam kerangka; program ini membolehkan anotasi bahagian-bahagian yang berbeza mengikut makna representasi yang berbeza. Frekuensi kejadian boleh diperoleh daripada anotasi yang

telah lengkap. Di samping itu, contoh ciri khusus dalam korpus beranotasi (misalnya, perempuan dan institusi atau lelaki dan hubungan) boleh dikenal pasti.

Perbincangan memberi tumpuan kepada hasil analisis tiga representasi perwakilan. Bahagian berikut membincangkan penemuan kuantitatif dan bagaimana makna representasi menyumbang untuk pengkelakan stereotaip gender dan menyebabkan kepincangan gender dalam buku teks Bahasa Inggeris. Fungsi representasi atau ideasi imej merujuk kepada 'fungsi mewakili dunia yang mengelilingi dan di dalam kita' (Kress & Van Leeuwen 2006). Tiga corak perwakilan termasuk (i) jenis peserta, (ii) proses aksi dan (iii) persekitaran.

Jenis peserta

Domain analisis perwakilan pertama adalah jenis peserta yang dibincangkan di bawah kategori hubungan, institusi dan etnik.

a. Hubungan

Bagi kategori ini, analisis umum menunjukkan bahawa terdapat lebih banyak watak hubungan yang berkaitan dengan lelaki berbanding perempuan (35 lelaki dan 31 perempuan) untuk kategori manusia dan bukan manusia. Kebanyakan jenis hubungan dipaparkan sebagai 'rakan' iaitu terdapat 75 (96.15%) kejadian kesemuanya. Watak lelaki lebih dominan daripada watak perempuan (43 berbanding 32 peserta). Watak perempuan juga dipaparkan sebagai 'jiran' (2.94%) dan 'penjual makanan kantin' (2.94%) manakala watak lelaki (2.27%) dipaparkan sebagai 'pemandu'. Ini adalah petunjuk kepada diskriminasi gender kerana seseorang boleh menjadi 'rakan' kepada mana-mana jantina, sama ada lelaki atau perempuan. Selain manusia, haiwan dan objek juga digambarkan dalam kalangan rakan-rakan sosial.

Peserta kategori ini juga ditunjukkan dalam kalangan ahli keluarga iaitu ibu, bapa, anak lelaki, anak perempuan, saudara perempuan dan saudara lelaki. Secara keseluruhannya, ibu digambarkan sebagai lebih penting daripada bapa (24 ibu dan 17 bapa) dan yang paling penting dalam keluarga. Gambaran seorang ibu yang memainkan peranan penting dalam memenuhi keperluan anaknya memperlihatkan peranan tradisional seorang ibu dalam masyarakat ini sebagai seorang yang memberikan kasih sayang dan sokongan diperlukan oleh anak-anak yang semakin membesar.

b. Institusi

Lebih banyak watak lelaki digambarkan sebagai guru dalam persekitaran institusi berbanding dengan perempuan (lapan lelaki dan lima perempuan). Dalam suasana institusi ini, sebahagian besar peserta digambarkan oleh watak lelaki. Ini dapat dilihat dalam imej di dalam suasana bilik darjah di mana, selain guru, yang merupakan lelaki, empat daripada jumlah keseluruhan enam pelajar juga lelaki. Ini adalah contoh stereotaip gender yang jelas untuk kedua-dua kategori manusia dan bukan manusia. Kategori institusi cenderung untuk menyatakan bahawa terdapat dominasi lelaki dalam bidang pendidikan.

c. Etnik

Malaysia dengan penduduk lebih daripada 31 juta orang (Indeks Mundi, 2017) adalah sebuah negara yang mempunyai pelbagai budaya, bahasa dan etnik. Kumpulan etnik terbesar terdiri daripada orang Melayu (50.1%), Cina (22.6%) dan India (6.7 %) dan juga golongan yang lebih kecil seperti Sikh, dan Serani (dalam kategori 'lain-lain') dan ahli pribumi. Dalam menganalisis imej, etnik dalam konteks Malaysia dizahirkan melalui ciri-ciri budaya seperti

objek, pakaian, gaya rambut dan hiasan kepala (Van Leeuwen & Jewitt, 2001) sebagai tanda kepentingan agama, ciri-ciri wajah dan fizikal serta warna kulit. Selain itu, terdapat perkara yang sangat penting dalam analisis iaitu penamaan konvensional. Ini boleh dilihat dalam teks yang mengiringi imej-imej yang menunjukkan dengan jelas sama ada peserta/ watak tergolong dalam kumpulan etnik tertentu. Di Malaysia, walaupun tanpa imej, penamaan konvensional yang jelas dapat memperlihatkan etnik sesuatu masyarakat tersebut.

Berdasarkan Rajah 2, imej peserta etnik yang berbeza boleh dikenal pasti. Islam adalah agama rasmi Malaysia dan diamalkan oleh lebih daripada 60% penduduk etnik Melayu. Salah seorang peserta perempuan dalam imej digambarkan memakai hiasan kepala iaitu tudung yang mengukir kepada kesopanan seseorang dalam Islam (di sebelah kanan). Seorang budak lelaki dalam imej turut dikenal pasti sebagai milik kumpulan etnik Sikh melalui hiasan kepalanya. Beliau digambarkan memakai patka, iaitu sekeping kain yang disimpulkan di atas rambut. Dalam Sikhisme, hiasan kepala yang dipakai oleh lelaki seperti patka dan serban tidak dianggap sebagai kepentingan budaya tetapi lebih kepada untuk kepentingan rohani iaitu menunjukkan ketaatan kepada agama mereka. Imej lain menunjukkan seorang gadis berkulit gelap dan seorang gadis berkulit yang lebih cerah dan etnik mereka dikenal pasti melalui nama mereka, 'Sunita' dikenal pasti sebagai gadis India (berkulit lebih gelap) dan 'Siew Ling' dapat dikenali dengan mudah sebagai gadis Cina (berkulit lebih cerah). Ciri-ciri wajah juga penting untuk mengenal pasti keturunan etnik dalam kes kedua-dua imej. Ciri-ciri oriental diwakili dengan tulang pipi yang tinggi, mata yang sepet, bermuka bujur dan tanda-tanda pada wajah untuk menunjukkan signifikansi agama. Sebagai contoh, pottu hitam di dahi, iaitu tanda hitam kecil yang berbentuk bulat menandakan bahawa seseorang gadis India itu belum berkahwin.

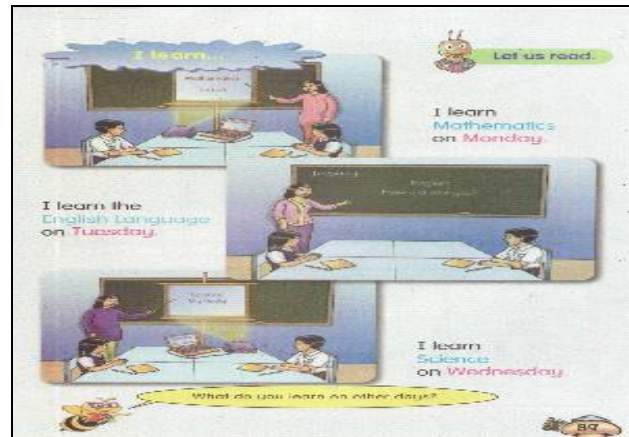

Sumber: Manjin Gill et al., 2003.

Rajah 2. Pengenalan etnik

Analisis imej yang berkaitan dengan etnik menghasilkan dua kategori iaitu pertama, peserta yang dikenal pasti dengan jelas dalam sesebuah kumpulan etnik dan kedua, yang tidak dikenali. Dalam kategori yang dapat dikenal pasti dengan jelas, analisis menunjukkan bahawa secara amnya, imej yang ditemui mewakili tiga kumpulan etnik terbesar iaitu Melayu, Cina dan India. Selain dari itu, terdapat jugak sejumlah kecil kumpulan etnik Sikh. Dalam buku teks ini, terdapat lebih ramai kumpulan berbangsa Melayu lelaki dan perempuan (kategori manusia) (41 dan 39) berbanding dengan bangsa lain. Bagi kumpulan etnik Cina dan India, terdapat lebih ramai Cina (kategori manusia) (12 berbanding 8) dan India (15 berbanding 11) perempuan berbanding lelaki yang diwakili dalam buku teks. Kategori yang tidak dikenal pasti menghasilkan 111 kaum etnik yang tidak jelas bagi lelaki dan 59 kaum etnik yang tidak jelas bagi wanita, dalam kategori manusia. Adalah sukar untuk memberi kod

etnik dalam kes-kes seperti berikut: (1) apabila kata nama/ nama yang betul tidak disebutkan dalam teks yang disertakan, (2) apabila tidak ada rujukan jelas kepada nama yang berkaitan dengan etnik dan (3) apabila ciri budaya seperti objek, pakaian, gaya rambut, hiasan kepala serta tanda pada wajah yang menunjukkan signifikan keagamaan, ciri-ciri wajah, fizikal dan warna kulit tidak jelas atau tidak ada.

Sumber: Manjin Gill et al., 2003.

Rajah 3. Wanita dalam baju Kebaya dan baju Kurung

Gambaran wanita dalam Rajah 3 dilihat memakai pakaian tradisional Melayu iaitu baju kebaya dan baju kurung. Perkataan ‘pakaian’ mungkin bermaksud ‘baju’ atau ‘busana’ bergantung pada konteks penggunaan. Baju kebaya adalah blaus labuh berlipat yang dipadankan dengan kain yang panjang (*sarong*). Baju kurung pula adalah baju panjang yang dipasangkan dengan kain *sarong*. Dalam beberapa tahun kebelakangan ini, dasar kerajaan Malaysia untuk mengintegrasikan etnik telah membenarkan wanita bukan Melayu untuk memakai baju kebaya dan baju kurung terutama untuk majlis formal dan rasmi. Busana tradisional Melayu ini merupakan salah satu domain ilmu tempatan yang masih utuh pemakaiannya dalam kalangan masyarakat yang berbilang kaum di negara ini (Abdul Malek & Mohamad, 2015). *Trend* ini juga dilihat pada pakaian tradisional etnik lain yang dipakai oleh semua kumpulan etnik. Sebagai contoh, Cheongsam, pakaian tradisional wanita Cina yang merupakan *dress* dengan kolar mandarin yang tinggi yang dicantumkan oleh klip kecil sering dilihat dipakai oleh semua wanita kumpulan etnik di Malaysia. Salwar Kameez, pakaian tradisional wanita Sikh yang merupakan tunik panjang yang dipakai bersama seluar panjang dengan padanan selendang sangat popular di kalangan wanita beragama Islam kerana ia kelihatan amat sopan dan wanita daripada semua golongan etnik juga dilihat memakainya sebagai fesyen, mengikut perkembangan semasa dan juga untuk tujuan keselesaan. Rok, blaus, *dress*, seluar, kemeja-T dan kasut bergaya Barat juga popular sebagai pakaian harian terutamanya kepada kanak-kanak perempuan daripada pelbagai kumpulan etnik. Pakaian gaya Barat ini lebih jelas kelihatan di kawasan bandar.

Proses aksi

Aksi diklasifikasikan kepada tiga jenis iaitu kategori institusi, hubungan dan politik. Jadual 1 menunjukkan peratusan taburan antara tiga kategori daripada jumlah aksi yang dikenal pasti (220). Bahagian ini membincangkan kategori institusi dan hubungan kerana mereka mewakili peratusan yang paling tinggi.

Jadual 1. Kategori jenis aksi

Jenis Aksi	Peratusan Kejadian	Kekerapan Kejadian
Institusi	12.27%	127
Hubungan	87.73%	193
Politik	0	0

Institusi

Berdasarkan perspektif institusi, imej yang paling biasa digambarkan adalah di bilik darjah sekolah atau taman permainan sekolah. Oleh itu, aksi yang diwakili adalah kebanyakannya aksi yang berkaitan dengan pembelajaran. Sebagai contoh, imej biasanya menggambarkan pelajar lelaki dan perempuan duduk di meja mereka, menjawab soalan, membaca atau menulis dalam bilik darjah (Rajah 2).

Berdasarkan bilangan kekerapan antara lelaki dan perempuan, imej-imej itu jelas menggambarkan lebih ramai budak lelaki berbanding perempuan. Adalah jelas bahawa terdapat lebih ramai lelaki (6) daripada perempuan (4) dalam imej di atas. Nisbah 1 perempuan kepada 2 kanak-kanak lelaki menunjukkan tahap kepincangan gender keseluruhannya dalam imej. Kelihatan sangat jelas bahawa mereka yang berperanan untuk bertanya soalan adalah kanak-kanak lelaki dan merekalah yang duduk di kedua-dua kepala meja, iaitu bertindak sebagai pemimpin setiap kumpulan.

Imej ini menggambarkan tiga kanak-kanak perempuan dengan sukarelanya mengangkat tangan mereka untuk menjawab soalan. Mereka kelihatan lebih bersemangat untuk menjawab soalan berbanding dengan kanak-kanak lelaki. Walau bagaimanapun, imej tersebut menggambarkan kanak-kanak lelaki yang menjawab soalan dan memberikan jawapan yang betul, iaitu 'ya', 'betul' dan 'tidak', ia adalah nombor '8'. Walaupun tindakan itu menunjukkan kedua-dua kanak-kanak lelaki dan kanak-kanak perempuan mengangkat tangan bersama, jawapan yang betul bagaimanapun digambarkan sebagai disuarakan oleh kanak-kanak lelaki sahaja. Satu lagi aksi stereotaip gender yang ditemui adalah imej kanak-kanak perempuan dalam perbuatan 'melayani' kanak-kanak lelaki dengan memberi makanan kepadanya. Aksi ini menggambarkan aksi lemah lembut yang sering dikaitkan dengan wanita untuk menunjukkan sifat kewanitaan dan menggambarkan aspek watak wanita yang suka mendidik yang sering digambarkan di mana-mana.

Hubungan

Analisis secara amnya menunjukkan bahawa terdapat lebih banyak aksi hubungan yang berkaitan dengan lelaki berbanding perempuan (64 berbanding 56) untuk kedua-dua kategori manusia dan bukan manusia. Daripada perspektif sosial, aksi yang paling kerap digambarkan adalah aksi 'bermain' (28.18%) yang merupakan peratusan terbesar. Imej yang dipaparkan menunjukkan aksi bermain yang lebih maskulin berbanding feminin. Sebagai contoh, untuk kedua-dua kategori manusia dan bukan-manusia, 'bermain' maskulin digambarkan oleh kanak-kanak lelaki yang bermain bola sepak dan kanak-kanak perempuan yang bermain lompat tali. Ini adalah petunjuk stereotaip gender di mana biasanya bola sepak dikaitkan dengan lelaki yang bermain bola sepak sementara melompat dikaitkan dengan perempuan yang bermain lompat tali. Namun begitu, didapati juga keadaan di mana tiada imej stereotaip dari perspektif sosial. Contoh yang dilakarkan adalah imej seorang kanak-kanak lelaki yang bermain di atas buaian dan kedua-dua kanak-kanak perempuan dan lelaki bersama-sama bermain bola walaupun ianya bukan permainan bola sepak.

Terdapat juga aksi memegang (11.82%) membentuk aksi ketiga paling biasa selepas bercakap (14.55%). Aksi memegang ini merujuk kepada item yang dipegang oleh watak yang telah mempamerkan unsur stereotaip gender. Sebagai contoh, perempuan digambarkan sebagai memegang bunga (15.38%), patung mainan yang lembut (30.77%), buah-buahan (7.7%) dan hadiah (15.38%) manakala lelaki (15.38%) (untuk manusia dan bukan manusia) digambarkan berbasikal (7.69%) dan memegang bola. Ini merupakan bukti yang jelas tentang stereotaip objek yang ditujukan kepada lelaki dan perempuan.

Aksi yang dikategorikan sebagai hubungan biasanya digambarkan oleh senario keluarga. Para peserta digambarkan dalam hubungan *meronimic* seperti ibu-anak perempuan, bapa-anak lelaki atau ibu bapa-anak-anak. Terdapat imej seorang ibu dan anak perempuannya di dapur melakukan kerja rumah. Proses 'membersih' dijalankan oleh dua watak perempuan (ibu dan anak perempuan). Menariknya, tiada watak lelaki yang kelihatan hadir di dapur. Ini telah menggambarkan aksi stereotaip gender di mana 'wanita' yang memegang tugas dalam dapur seperti mencuci pinggan dan mengeringkannya. Unsur hierarki antara ibu dan anak perempuan secara kebetulan digambarkan di antara kedua-dua watak wanita dengan ibu yang melakukan 'mencuci' (sebagai tugas yang lebih mencabar) berbanding dengan anak perempuan yang bertugas mengeringkan pinggan.

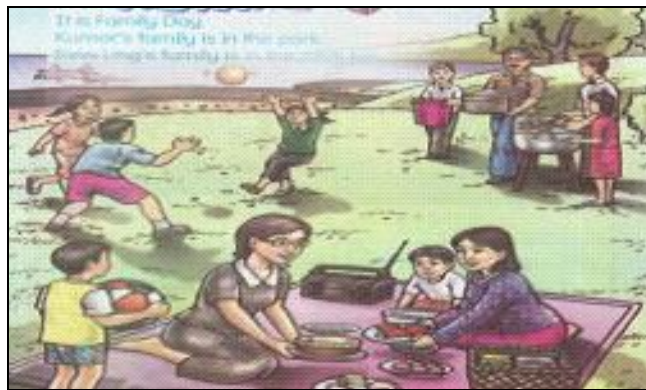
Pemerhatian juga menunjukkan bahawa watak-watak digambarkan dengan kedua-dua mereka memakai *apron* yang menunjukkan mungkin telah menjadi stereotaip iaitu perempuan lebih sesuai untuk memakai *apron* berbanding dengan lelaki. Terdapat imej yang menggambarkan konsep hubungan keluarga iaitu setiap ahli keluarga bersama-sama membersihkan ruang tamu mereka. Walau bagaimanapun, aksi kelelakan dalam melakukan pembersihan digambarkan melalui bapa yang membersihkan siling sementara ibu bertugas mengemop lantai. Ini menggambarkan tugas yang lebih sukar untuk ditangani oleh bapa dan tugas yang kurang sukar ditangani oleh ibu. Imej itu juga menggambarkan anak perempuan membersihkan debu dengan menggunakan penyapu debu sementara anak lelaki digambarkan mengelap meja dengan kain lap. Ini berkaitan dengan perbincangan terdahulu mengenai konotasi 'item' atau 'objek' kepada gender tertentu.

Persekitaran

Ciri lain yang dianalisis dalam data ialah 'persekitaran'. Ini merujuk kepada persekitaran atau konteks peserta paling kerap digambarkan. Penemuan telah menonjolkan dua jenis persekitaran terutamanya; persekitaran tertutup dan persekitaran luar. Secara keseluruhan, lebih banyak aktiviti luaran dipaparkan. Sebanyak 45.99% peserta digambarkan di persekitaran luar, 38.58% dalam persekitaran tertutup dan 15.43% tiada mana-mana persekitaran. Tiada persekitaran ini merujuk kepada watak-watak yang digambarkan dalam tetapan tanpa latar belakang seperti imej potret foto.

Sebanyak 38.58% watak (44) daripada 130 watak yang terdapat dalam persekitaran tertutup mewakili kedua-dua peserta kategori manusia dan bukan manusia. Ke kerapannya menunjukkan lebih banyak lelaki berbanding perempuan secara keseluruhan untuk manusia (67/52). Nisbah kategori bukan manusia digambarkan sama untuk kedua-dua gender. Persekitaran bilik darjah merupakan persekitaran utama untuk aktiviti persekitaran tertutup. Persekitaran rumah merupakan persekitaran kedua yang paling kerap digambarkan. Persekitaran taman mewakili sebahagian besar daripada persekitaran aktiviti luar dengan dominasi 34.19% berbanding dengan yang lain seperti yang dipaparkan di bawah. Bagi peserta kategori manusia, peserta lelaki adalah peserta yang paling dominan (81/53) yang digambarkan. Lebih ramai peserta kategori lelaki bukan manusia juga digambarkan dalam persekitaran luaran berbanding perempuan (15/6). Imej dalam Rajah 4 menggambarkan ketidakseimbangan bilangan peserta lelaki dan perempuan. Secara keseluruhannya,

kekerapan peserta lelaki menguasai peserta wanita di kebanyakan suasana luaran dan suasana khusus yang dikenal pasti adalah di taman (33/20), di sekolah (12/3) dan di taman permainan (10/5).

Sumber: Manjin Gill et al., 2003.

Rajah 4. Persekitaran luar

Berdasarkan buku teks yang dianalisis, peranan stereotaip gender para isteri, ibu dan penjaga diberikan kepada wanita dan persekitaran mereka sebahagian besarnya terbatas kepada dunia peribadi rumah, yang diwakili oleh ruang persendirian seperti taman dan halaman belakang (Bahiyah et al., 2008, 2009; Lee & Collins, 2010; Othman et al., 2012).

Implikasi kajian

Pemaparan lelaki dan perempuan dalam imej berkemungkinan memberi impak yang kuat terhadap bagaimana kanak-kanak sekolah Malaysia melihat peranan lelaki dan wanita dalam masyarakat. Secara umumnya, penemuan telah menunjukkan bahawa pegangan teguh kepada peranan tradisional gender diterapkan juga dalam imej-imej buku teks. Walau bagaimanapun, kelihatan juga perkongsian tugas-tugas yang berkaitan dengan aktiviti keluarga di sekeliling rumah dan walaupun pengajaran secara tradisinya dianggap sebagai pekerjaan wanita, terdapat agak banyak gambaran guru-guru lelaki dalam imej. Beberapa domain yang masih memerlukan perhatian ialah meningkatkan penyertaan wanita dalam aktiviti-aktiviti berkaitan institusi dan politik. Imej tokoh wanita bersejarah dan kontemporari (contohnya, pahlawan, ahli politik dan atlet) merupakan satu cara untuk meningkatkan keterlihatan dan kepentingan wanita dalam buku teks. Oleh kerana sekolah dan buku teks merupakan salah satu kaedah keterlibatan kanak-kanak dalam bidang sosial, adalah penting untuk memastikan bahan pengajaran adalah adil dan tidak berat sebelah terhadap kedua-dua gender.

Biro buku teks dalam Dasar Pendidikan Kebangsaan yang terlibat dalam pengeluaran buku teks sekolah perlu mengkaji semula gambaran lelaki dan wanita yang digambarkan dalam imej. Mereka juga perlu menyediakan senario dunia nyata dalam mendidik generasi muda untuk mempunyai minda yang tidak stereotaip berkenaan dengan perwakilan gender dalam konteks Malaysia, untuk membantu dalam pembangunan bangsa dan negara. Sudah tiba masanya penulis buku teks mengambil perhatian tentang perubahan peranan wanita Malaysia dan sumbangan realistik mereka kepada masyarakat supaya wanita boleh diwakili sama seperti lelaki dalam buku teks. Peluang yang sama perlu juga diberikan kepada kedua-dua gender melalui teks dan imej terutama dalam penyampaian subjek (baik dalam bidang sains sosial atau sains) yang akan menggalakkan wanita untuk menyedari bahawa mereka bukan sahaja boleh menyumbang kepada ilmu dan inovasi dalam bidang sains tetapi juga

mempunyai banyak akses dan hak kepada kerjaya yang pelbagai dalam bidang sains atau sebaliknya, sama seperti rakan sejawat lelaki mereka.

Kesimpulan

Artikel ini bertujuan menyumbang kepada literatur yang menonjolkan isu-isu yang berkaitan dengan gender, inklusif dan kesamaan dalam buku teks sekolah. Analisis imej yang dijalankan pada buku teks bahasa Inggeris utama Malaysia yang berkaitan dengan gender hanyalah sebahagian kecil daripada gambaran yang lebih besar. Walau bagaimanapun, analisis imej yang dijalankan di dalam buku teks menunjukkan ketidakseimbangan gender yang jelas, iaitu keutamaan diberikan kepada lelaki.

Analisis mendedahkan bahawa domain yang diletakkan kepada peserta wanita adalah di ruangan persendirian manakala peserta lelaki kebanyakannya diwakili di domain awam, di luar rumah. Realitinya, wanita Malaysia yang menyumbang kepada tenaga kerja semakin meningkat, ramai yang mengambil profesion yang tidak konvensional seperti juruterbang pesawat, kontraktor, pekerja pembinaan dan sebagainya. Oleh itu, bagi menggambarkan mereka di dalam ruang peribadi rumah dan bertugas hanya untuk mengasuh dan mendidik adalah tidak tepat. Wanita Malaysia kini harus diterima dalam tempat yang sama dengan lelaki di tempat kerja dan imej dalam buku teks mestilah mewakili realiti.

Berkenaan aktiviti pula, wanita lebih kerap dikaitkan dengan pelbagai aktiviti dalam rumah yang terhad kepada tugas-tugas domestik khusus di dapur, di sekitar taman dan di belakang rumah. Lelaki pula digambarkan dalam pelbagai aktiviti, sebahagiannya di dalam rumah tetapi sebahagian besarnya di luar rumah seperti di taman permainan, di taman, di pantai dan bermain di padang, juga mengambil bahagian dalam sukan aktif seperti berbasikal, bermain bola sepak, bola keranjang dan sebagainya. Buku teks yang dianalisis tidak menunjukkan gaya hidup aktif fizikal bagi wanita walaupun pada hakikatnya, banyak aktiviti sukan tidak mendiskriminasikan garis gender. Buku teks jika diwakili oleh imej yang menunjukkan kesaksamaan gender boleh menjadi sumber kandungan yang berpotensi dan kelengkapan yang berdaya maju untuk memperkenalkan dan mengukuhkan gaya hidup aktif fizikal bagi lelaki dan wanita (Nigles & Spencer, 2002).

Berkenaan dengan perasaan dan ekspresi muka, analisis mendedahkan bahawa wanita diletakkan dalam posisi yang berbeza, penyayang pada satu hujung dan sebagai beremosi dan bersifat amarah pada hujung yang lain. Lelaki digambarkan sebagai tenang, tegas dan berdaya saing, iaitu lebih banyak dimensi daripada wanita. Penggambaran stereotaip wanita sebagai beremosi dan bersifat amarah tidak begitu membanggakan dan tidak tepat terutamanya bagi mereka yang berkerjaya. Terdapat beberapa kajian sebelum ini yang telah menekankan perspektif negatif wanita lebih banyak berbanding perspektif positif dan ini menonjolkan unsur *feminism* yang bercirikan negatif terhadap golongan wanita (Rahimah & Shaiful Bahri, 2014).

Pemeriksaan wanita bermula dengan pendidikan iaitu pengetahuan dan kemahiran membina keyakinan diri adalah penting untuk melibatkan diri sepenuhnya dalam proses pembangunan. Perspektif gender perlu diintegrasikan ke dalam program pendidikan dan latihan guru supaya para pengajar boleh memainkan peranan penting dalam menangani isu gender, inklusif dan kesaksamaan, selain memberikan input berharga untuk pembentukan gender yang adil dalam kurikulum, bahan pengajaran dan pembelajaran, pedagogi dan dasar.

Rujukan

- Bakar, A.K. (2012). *Gendered Identities in Online Personal Advertisements: A Malaysian Perspective*. (PhD Dissertation). University of Sydney, Australia.
- Abdul Malek, N.K., & Mohamad, H. (2015). Leksikal Busana Tradisional Melayu. *Jurnal Linguistik*, 19(1), 14-28.
- Awang Had Saleh. (2003). The role of the English Language in nation building. *The English Teacher*, 32, 93-99.
- Bahiyah, A.H., Mohd Yasin, M. S., Yuen, C. K., Othman, Z, Jaludin, A., & Bakar, A.K. (2009). *Linguistic sexism and gender role stereotyping in Malaysian KBSR and KBSM English Language Textbooks: Implications to nation building* (Final report: study funded by the fundamental research grant scheme UKM-SK-04-FRGS0001-2006). Putrajaya, Ministry of Higher Education Malaysia.
- Bahiyah, A.H., Mohd Yasin, M.S., Bakar, A.K., Yuen, C.K., & Jaludin, A. (2008). Linguistic sexism and gender role stereotyping in Malaysian English Language Textbooks. *GEMA Online Journal of Language Studies*, 8, 45-78.
- Benavot, A., & Jere, C. (2016). Gender bias is rife in textbooks. Retrieved from: <https://gemreportunesco.wordpress.com>.
- Brugeilles, C., & Cromer, S. (2009). *Promoting gender equality through textbooks: A methodological guide*. Paris, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Clark, R. (2002). Why all the counting? Feminist social science research on children's literature. *Children's Literature in Education*, 33(4), 285-295. <https://doi.org/10.1023/A:1021276729780>.
- Collins, L. J., Ingoldsby, B. B., & Dellman, M.M. (1984). Sex-role stereotyping in children's literature: A change from the past. *Childhood Education*, 90, 278-285.
- Crabb, P. B., & Bielawski, D.M. (1994). The social representation of material culture and gender in children's books. *Sex Roles*, 30(1/2), 69-79.
- Damayanti, I.L. (2014). Gender construction in visual images in textbooks for primary school students. *Indonesian Journal of Applied Linguistics*, 3(2), 100-116.
- Dellmann-Jenkins, M., Florjancic, L., & Swadner, E. (1993). Sex roles and cultural diversity in recent award winning picture books for young children. *Journal of Research in Childhood Education*, 7(2), 74-82.
- Drees, D.E., & Phye, G.D. (2001). *Gender Representation in Children's Language Arts Software: Professional Recommendations and Adopters Choices*.
- Dutro, E. (2002). US boys like to read football and boy stuff: Reading masculinities, performing boyhood. *Journal of Literacy Research*, 34(4), 465-500.
- Eisenberg, K.N. (2002). Gender and ethnicity stereotypes in children's books. In Dissertation Abstracts International. *The Sciences and Engineering*, 63, 1-8.
- Indeks Mundi. (2017). Malaysian demographics profile. Retrieved from: <https://www.indexmundi.com>.
- Jannati, S. (2015). Gender representation in EFL Textbooks: A case of ILI Pre-Intermediate Series. *Journal of Applied Linguistics and Language Research*, 2(3), 211-222.
- Kortenhaus, C.M., & Demarest, J. (1993). Gender role stereotyping in children's literature: An update. *Sex Roles: A Journal of Research*, 28, 219-232.
- Kress, G., & Van Leeuwen, T. (2006). *Reading images: The grammar of visual design* (2nd ed.). London, Routledge.
- Lee, J.F.K., & Collins, P. (2010). Construction of gender: A comparison of Australian and Hong Kong English Language textbooks. *Journal of Gender Studies*, 19(2), 121-137

- Manjin Gill, Matiswar Kaur, & Kan Yuet Yee. (2003). *Kurikulum Bersepadu Sekolah Rendah English Year 2*. Kuala Lumpur, Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Mohd Yasin, M.S., Bahiyah, A.H., Yuen, C.K., Othman, Z., & Jaludin, A. (2012). Linguistic sexism in Qatari Primary Mathematics textbooks. *GEMA Online Journal of Language Studies*, 12(1), 53-68
- Nigles, L.M., & Spencer, A.F. (2002). The pictorial representation of gender and physical activity in Caldecott, Medal Winning Children's Literature: A relational analysis of physical culture. *Education and Society*, 7(2), 135-150.
- Othman, Z., Abdul Hamid, B., Mohd Yasin, M.S., Yuen, C.K., & Jaludin, A. (2012). Gender images in Malaysian school textbooks: A frequency analysis. *The International Journal of Learning*, 18(10), 101-126.
- Painter, C., & Martin, J. (2010). Intermodal complementarity: Modelling affordances across image and verbiage in children's picture books. *Ilha do Desterro: A Journal of English Language, Literatures in English and Cultural Studies*.
- Parker, R., Larkin, T., & Cockburn, J. (2017). A visual analysis of gender bias in contemporary anatomy textbooks. *Social Science and Medicine Journal*, 180, 106-113.
- Poarch, R., & Monk-Turner, E. (2001). Gender roles in children's literature: A review of NonAward Willing Easy-to-Read Books. *Journal of Research in Childhood Education Fall/Winter*.
- Rahimah, H., & Shaiful Bahri, M.D.R. (2014). Gender perspective in Malay proverbs. *Middle-East Journal of Scientific Research*, 22(1), 99-106.
- Schissler, H. (1990). Limitations and priorities for International Social Studies Textbook Research. *The International Journal of Social Education*, 4(3), 81-89.
- Sovic, A., & Husa, V. (2015). Gender stereotype analysis of the textbooks for young learners. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 186, 495-501.
- Taylor, F. (2003). Content analysis and gender stereotypes in children's books. *Teaching Sociology*, 31(3), 300-311. <https://doi.org/10.2307/3211327>.
- Turner-Bowker, D.M. (1996). Gender stereotyped descriptions in children's picture books: Does "Curious Jane" exist in the literature? *Sex Roles*, 35, 461-488. <https://doi.org/10.1007/BF01544132>.
- Van Leeuwen, T.J. (2008). *Discourse and practice: New tools for critical discourse analysis*. New York, USA, Oxford University Press.
- Van Leeuwen, T. J., & Jewitt, C. (2001). *Handbook of visual analysis*. London, Sage Publications.
- Weitzman, L.J., Eifler, D., Hokada, E., & Ross, C. (1972). Sex-role socialization in picture books for preschool children. *American Journal of Sociology*, 77, 1125-1150.
- Zeegen, L. (2009). *What is illustration?*. Switzerland, RotoVision Publications.